

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

2012

ΕΚΦΩΝΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

- α. Φεντερασιόν
- β. Πεδινοί
- γ. Εθνικό Κόμμα (Κ. Μαυρομιχάλη).

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ Α2

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν γράφοντας στο τετράδιό σας τη λέξη **Σωστό** ή **Λάθος** δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση:

- α. Στον ελληνικό χώρο το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας γνώρισε τις εντάσεις που παρατηρήθηκαν και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη.
- β. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α' το 1915 προκάλεσε δύο φορές την παραίτηση της κυβέρνησης Βενιζέλου.
- γ. Η αστική στέγαση των προσφύγων που κατέφυγαν στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) συνάντησε περισσότερα εμπόδια από την αγροτική.
- δ. Ο παλαίμαχος κρητικός πολιτικός Ι. Σφακιανάκης κάλεσε τον λαό σε καθολική συμπάρασταση προς τους επαναστάτες του Θερίσου (21 Μαρτίου 1905).
- ε. Η πολιτική των νεοτουρκικών κυβερνήσεων έναντι των Ελλήνων βρισκόταν σε πλήρη συμφωνία με τις εξαγγελίες του προέδρου των ΗΠΑ Ουίλσον.

Μονάδες 10

ΘΕΜΑ Β1

Ποιες ήταν οι πολιτικές εξελίξεις στο Κρητικό Ζήτημα μετά τη συμφωνία στις Μουρνιές (2 Νοεμβρίου 1905) και έως την ανάληψη της Ύπατης Αρμοστείας της Κρήτης από τον Αλέξανδρο Ζαΐμη;

Μονάδες 13

ΘΕΜΑ Β2

Ποια πλεονεκτήματα, που επέτρεπαν μια θετική οικονομική πορεία, εξασφάλισε η Ελλάδα στη διάρκεια του Μεσοπολέμου (1919-1939);

Μονάδες 12

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται παρακάτω, να αναφερθείτε στο περιεχόμενο του Συντάγματος του 1844 σχετικά με:

- α) τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών (μονάδες 4)
- β) το δικαίωμα της ψηφοφορίας και την εκλογική διαδικασία (μονάδες 9)
- γ) την κατανομή των εξουσιών (μονάδες 12).

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Ο Εκλογικός Νόμος καθιέρωνε την εκλογή τῶν βουλευτῶν μὲ πλειοψηφικὸ σύστημα δύο γύρων, ποὺ θὰ διεξαγόταν μὲ ἄμεση, σχεδὸν καθολικὴ, καὶ μυστικὴ ψηφοφορία. Δικαίωμα ψήφου δινόταν στοὺς πολίτες (ἄρρενες) ἡλικίας 25 ἐτῶν συμπληρωμένων, «ἔχοντας προσέτι ἰδιοκτησίαν τινὰ ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας, ὅπου ἔχουσι τὴν πολιτικὴν διαμονήν των, ἢ ἐξασκοῦντας ἐν αὐτῇ ὅποιονδήποτε ἐπάγγελμα, ἢ ἀνεξάρτητον ἐπιτήδευμα». Ἐξαιροῦνταν «α) Οἱ διατελοῦντες ὑπὸ ἀνάκρισιν ἐπὶ κακουργήματι, β) Οἱ προσκαίρως ἢ διὰ παντὸς στερηθέντες κατὰ συνέπειαν δικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαιώματος τοῦ ψηφοφορεῖν, γ) Οἱ στερούμενοι τῆς ἐλευθέρως διαχειρίσεως τῆς περιουσίας των».

Ν. Διαμαντοῦρος, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τ. ΙΓ': Νεώτερος Ἑλληνισμὸς ἀπὸ 1833 ὡς 1881, Αθήνα: Εκδοτικὴ Αθηνῶν, 2000, σ. 112.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Ο Βασιλιάς δεν ἦταν μόνον ὁ ἀνώτατος ἀρχοντας, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνώτατο καὶ κυρίαρχο ὄργανο τοῦ κράτους, ἀποδεχόταν δηλαδὴ μόνον ἐκείνους τοὺς περιορισμούς τῆς ἐξουσίας του, ποὺ εἶχαν διατυπωθεῖ ρητῶς στο Σύνταγμα.

Ἡ μοναρχικὴ πηγὴ τῆς ἐξουσίας προέκυπτε καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ συνταγματικὸ κείμενο, ποὺ ἀναγνώριζε τὸ πρόσωπο τοῦ Βασιλιά ὡς ἱερό καὶ ἀπαραβίαστο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πρόβλεψη ὅτι ἡ δικαιοσύνη πηγάζει ἀπὸ τὸ Βασιλιά καὶ ἀπονέμεται ἐν ὀνόματί του. Ἡ μοναρχία ἦταν ὁμῶς

περιορισμένη μέσα στα όρια που έθετε η ίδια με το παραχωρημένο Σύνταγμα.

Το Σύνταγμα του 1844 εισήγαγε την αρχή της διάκρισης των εξουσιών. [...] Η νομοθετική πρωτοβουλία και το δικαίωμα της κυρώσεως των νόμων ανήκε στο Βασιλιά. Με το διορισμό των μελών της Γερουσίας και της διάλυσης, χωρίς περιορισμό, της Βουλής, ο Βασιλιάς συγκέντρωνε εκτεταμένες αρμοδιότητες.

Η. Μαυρομούστακου, Πολιτικοί Θεσμοί και Διοικητική Οργάνωση, στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, 4^{ος} τόμος: *Το Ελληνικό Κράτος, 1833-1871, Η Εθνική Εστία και ο Ελληνισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2003, σ. 43.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Περί συντάξεως της Πολιτείας

Άρθρον 15. Η νομοθετική εξουσία ενεργείται συνάμα υπό του Βασιλέως, της Βουλής και της Γερουσίας.

Άρθρον 20. Η εκτελεστική εξουσία ανήκει εις τον Βασιλέα, ενεργείται δε διά των παρ' αυτού διοριζομένων υπευθύνων Υπουργών.

Άρθρον 21. Η δικαστική εξουσία ενεργείται διά των δικαστηρίων, αι δε δικαστικά αποφάσεις εκτελούνται εν ονόματι του Βασιλέως.

Περί της Βουλής

Άρθρον 59. Η Βουλή σύγκειται εκ Βουλευτών, εκλεγομένων των εχόντων δικαίωμα προς τούτο πολιτών, κατά τον περί εκλογής Νόμον.

Α. Σβώλος, *Τα Ελληνικά Συντάγματα*, σσ. 153, 155, 161 (Στο: *Αξιολόγηση των μαθητών στο μάθημα: «Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας»*, τεύχος 1^ο, Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Κ.Ε.Ε., 1999, σ. 197).

ΘΕΜΑ Δ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο και τον πίνακα που σας δίνονται παρακάτω, να εξηγήσετε για ποιους λόγους η ΕΑΠ, κατά την αποκατάσταση των προσφύγων, έδωσε το βάρος στη γεωργία και προτεραιότητα στην εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη.

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

[...] Σε καμία χώρα δεν μπορούσε να αποκλειστεί η πιθανότητα εσωτερικών ταραχών. Οι πρόσφυγες διεκδικούσαν όλο και περισσότερα, ιδιαίτερα εκείνοι που ζούσαν στις πόλεις και ήταν σε θέση να κάνουν την οργή τους αισθητή διαδηλώνοντας στους δρόμους. Η όλη προσπάθεια

εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα έχει πολλές φορές κατηγορηθεί για «προκατάληψη υπέρ των αγροτών» και για το γεγονός ότι σε μία επταετία εντατικής λειτουργίας [της ΕΑΠ] διατέθηκαν μόνο δύο εκατομμύρια στερλίνες για τα στεγαστικά προγράμματα των πόλεων, ενώ για τα προγράμματα της υπαίθρου διατέθηκαν 10,5 εκατομμύρια.

Είναι αλήθεια ότι υπήρχαν κοινωνικοί, πολιτικοί και στρατηγικοί λόγοι για την εγκατάσταση των προσφύγων κυρίως στα εδάφη της βόρειας Ελλάδας. Οι πόλεις και οι κωμοπόλεις ήταν ήδη υπερπληρείς, ανθυγιεινές και κινδύνευαν να μετατραπούν σε εστίες πολιτικής και κοινωνικής αναταραχής. Δεν υπήρχε απλός τρόπος να βρεθεί εργασία για τους πρόσφυγες των αστικών κέντρων χωρίς να δημιουργηθεί δυσφορία στον υπάρχοντα πληθυσμό. Οι αγροτικές περιοχές στο βορρά, αντίθετα, ήταν σχετικά έρημες ακόμα και πριν την έξοδο των μουσουλμάνων. Μετά την έξοδο, η κυβέρνηση συνειδητοποίησε τη στρατηγική ανάγκη να εποικίσει το συντομότερο αυτά τα εδάφη με αγρότες που [...] αποτελούσαν πολύτιμο προμαχώνα στις τυχόν βλέψεις των Σλάβων για την βόρεια Ελλάδα. Όσο πιο γρήγορα πήγαιναν να εγκατασταθούν στα εδάφη της ελληνικής Μακεδονίας τόσο το καλύτερο.

Br. Clark, *Δυο φορές ξένος: Οι μαζικές απελάσεις που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη Ελλάδα και Τουρκία, μετ. Β. Ποταμιάνου, Αθήνα: Ποταμός, 2007, σ. 243*

ΠΙΝΑΚΑΣ

Κατανομή των προσφύγων κατά γεωγραφικό διαμέρισμα (1928)

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Μακεδονία	638253	52.2%
Στερεά Ελλάδα	306193	25.1%
Δυτ. Θράκη	107607	8.8%
Νησιά Ανατ. Αιγαίου	56613	4.6%
Θεσσαλία	34659	2.8%
Κρήτη	33900	2.8%
Πελοπόννησος	28362	2.3%
Ήπειρος	8179	0.7%
Κυκλάδες	4782	0.4%
Ιόνια Νησιά	3301	0.3%
ΣΥΝΟΛΟ	1221849	100%

Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας, Γ' Τάξη Γενικού Λυκείου (Θεωρητική Κατεύθυνση), Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2010, σ. 155.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1.

- α. «Φεντερασίων»: σελίδα 46: « Η κατάσταση αυτή ...ιδεολογίας στη χώρα.»
- β. «Πεδινοί»: σελίδα 77: « Οι πεδινοί είχαν ... και στους μικροκαλλιεργητές.»
- γ. «Εθνικό Κόμμα»: σελίδα 92: « Το Εθνικό Κόμμα... να υλοποιήσουν οι Βενιζελικοί.»

- A2. α. Λ
β. Σ
γ. Σ
δ. Σ
ε. Λ

ΘΕΜΑ Β1.

Σελίδες 215-216: « Το κίνημα του Θερίσου ... της οριστικής του επίλυσης.»

ΘΕΜΑ Β2.

Σελίδα 52: « Η Ελλάδα του μεσοπολέμου ... μέσα στην καταστροφή.»

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1.

Η Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου έδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση των πολιτικών πραγμάτων, καθώς και οι πολιτικές και ιδεολογικές αντιλήψεις των κομμάτων εκφράστηκαν με μεγαλύτερη σαφήνεια και τα κόμματα άρχισαν να παίζουν ενεργότερο ρόλο στην πολιτική ζωή της χώρας.

α) Η δυναμική παρουσία των κομμάτων στην πολιτική ζωή της χώρας αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι οι τρεις ηγέτες τους διηύθυναν τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης κατά το 1843 – 1844. Οι ηγέτες αυτοί κατόρθωσαν να αποφύγουν τις ακραίες θέσεις, να επιβληθούν στις ριζοσπαστικές ομάδες των κομμάτων τους και να πάρουν από κοινού αποφάσεις για τις συνταγματικές ρυθμίσεις. Οι κομματικές παρατάξεις συμφώνησαν στην ανάγκη να κατοχυρωθούν συνταγματικά ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα: η ισότητα απέναντι στο νόμο, η απαγόρευση της δουλείας, το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου, η ελευθερία

γνώμης και τύπου, η προστασία της ιδιοκτησίας, η δωρεάν εκπαίδευση. Όλοι οι αντιπρόσωποι συνειδητοποίησαν ότι υπήρχαν αξίες και δικαιώματα που έπρεπε να προστατευτούν από την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας. Μια αδυναμία ήταν το ότι δεν κατοχυρώθηκε συνταγματικά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνετairίζεσθαι, πράγμα που μπορούσε να φέρει εμπόδια στη συγκρότηση κομματικών μηχανισμών.

β) Με άλλες διατάξεις του συντάγματος του 1844, όπως επιβεβαιώνει και το πρώτο παράθεμα, κατοχυρώνονταν, με ελάχιστους περιορισμούς, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας για τους άνδρες, ρύθμιση που αποτελούσε παγκόσμια πρωτοπορία. Σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο, για να αποκτήσει κανείς το δικαίωμα ψήφου έπρεπε να είναι άρρενος φύλου, να έχει συμπληρώσει το 25ο έτος της ηλικίας του και να κατέχει ιδιοκτησία ή να ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στην περιοχή όπου θα ασκούσε το δικαίωμα του εκλέγειν. Εφόσον, όμως, ήταν υπόδικος για κακούργημα, είχε στερηθεί με δικαστική απόφαση το εκλογικό δικαίωμα ή είχε απολέσει το δικαίωμα της ελεύθερης διαχείρισης των περιουσιακών του στοιχείων, τότε έχανε το δικαίωμα ψήφου.

Επίσης, οριζόταν η εκλογική διαδικασία, με «πλειοψηφικό σύστημα δύο γύρων», σύμφωνα με την οποία οι εκλογείς μπορούσαν να δώσουν θετική ψήφο σε όσους υποψηφίους ήθελαν, συμπληρώνοντας ψηφοδέλτια, ακόμη και διαφορετικών Συνδυασμών.

γ) Στο σύνταγμα καθορίστηκαν και οι βασιλικές εξουσίες. Μεταξύ των σπουδαιότερων ήταν η συμμετοχή του βασιλιά στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας από κοινού με τη Βουλή και τη Γερουσία, όπως όριζε το άρθρο 15 του συντάγματος. Μάλιστα, η νομοθετική πρωτοβουλία και το δικαίωμα της κυρώσεως των νόμων ανήκαν σε αυτόν. Πάντως, έστω και με αυτόν τον τρόπο, το Σύνταγμα του 1844 εισήγαγε την αρχή της διάκρισης των εξουσιών.

Παράλληλα, ο βασιλιάς ήταν ο αρχηγός του κράτους και του στρατού. Ανάλογες πληροφορίες παρέχει και το δεύτερο ιστορικό παράθεμα στο οποίο ο βασιλιάς χαρακτηρίζεται «ανώτατος άρχοντας», «αρχηγός του κράτους» και «ανώτατο και κυρίαρχο όργανό του». Η μοναρχική πηγή εξουσίας αποδεικνύεται άλλωστε από το γεγονός ότι ο βασιλιάς αναγνωριζόταν στο Σύνταγμα ως πρόσωπο ιερό και απαραβίαστο και από το ότι η δικαιοσύνη πήγαζε από αυτόν και απονεμόταν εν ονόματί του, όπως όριζε το άρθρο 21.

Καμία πράξη του βασιλιά, όμως, δεν είχε ισχύ χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού. Οι υπουργοί, ωστόσο, διορίζονταν σύμφωνα με το άρθρο 20 από τον ίδιο τον βασιλιά και η εκτελεστική εξουσία ανήκε σε αυτόν. Και μόνον, όμως, η παραχώρηση συντάγματος εκ μέρους του συνιστούσε περιορισμό της μέχρι τότε απόλυτης εξουσίας του, ενώ, ο ίδιος

βέβαια, αναγνώριζε μόνον εκείνους τους περιορισμούς που είχαν διατυπωθεί ρητά στο Σύνταγμα.

Προβλεπόταν, επίσης, η ύπαρξη Βουλής και Γερουσίας. Οι γερουσιαστές θα διορίζονταν από τον βασιλιά και θα διατηρούσαν το αξίωμά τους ισόβια. Αυτός ακριβώς ο διορισμός των μελών της Γερουσίας από τον βασιλιά και το δικαίωμα του να διαλύει τη Βουλή, χωρίς κανέναν περιορισμό, αποδεικνύει, πάντως, ότι ο βασιλιάς, παρά τους όποιους περιορισμούς έθετε το Σύνταγμα, συνέχιζε να κατέχει εκτεταμένες αρμοδιότητες.

Συνταγματική πρόβλεψη για τα κόμματα δεν υπήρξε. Το άρθρο 59 του Συντάγματος όριζε απλά ότι η Βουλή συγκροτούνταν από πολίτες που διέθεταν το δικαίωμα να εκλεγούν στο βουλευτικό αξίωμα, σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο. Γι' αυτό το λόγο, ο κανονισμός της Βουλής προέβλεπε ότι η σύνθεση των κοινοβουλευτικών επιτροπών θα γινόταν με κλήρωση. Αυτό αναγκαστικά οδηγούσε τις παρατάξεις σε διαβουλεύσεις και, ορισμένες φορές, σε συναίνεση.

Καταληκτικά, το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας δημιούργησε νέους όρους για την πολιτική και κομματική δράση, καθώς ανοίχτηκε ευρύ πεδίο για τη συμμετοχή πολιτών και κομμάτων στο δημόσιο βίο και διευκολύνθηκε η διεκδίκηση συμφερόντων. Αν και οι φιλελεύθερες πολιτικές διαδικασίες και η λειτουργία κομμάτων ήταν προϊόν μιας μικρής πολιτικής ηγετικής ομάδας, δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και αναπτύχθηκαν κατά μίμηση δυτικών προτύπων, ο κοινοβουλευτισμός στην Ελλάδα ρίζωσε και ακολούθησε τους δικούς του δρόμους, για να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες, τα προβλήματα και τα αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας.

ΘΕΜΑ Δ1.

Η ελληνική κυβέρνηση, μπροστά στο τεράστιο έργο της περίθαλψης και αποκατάστασης των προσφύγων που έπρεπε να αναλάβει, ζήτησε τη βοήθεια της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ). Με πρωτοβουλία της ΚΤΕ, το Σεπτέμβριο του 1923 ιδρύθηκε ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ), με έδρα την Αθήνα. Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Για την αποκατάσταση των προσφύγων η ΕΑΠ έλαβε υπόψη ανάμεσα σε άλλες παραμέτρους και τις **αντικειμενικές συνθήκες**.

Η ΕΑΠ διέκρινε την αποκατάσταση των προσφύγων σε αγροτική (παροχή στέγης και κλήρου στην ύπαιθρο) και αστική (παροχή στέγης στις πόλεις). Μολονότι οι περισσότεροι πρόσφυγες ασκούσαν στην πατρίδα τους «αστικά» επαγγέλματα (σχετικά με το εμπόριο, τη βιοτεχνία - βιομηχανία κ.τ.λ.), δόθηκε το βάρος στη γεωργία, γιατί υπήρχαν τα

μουσουλμανικά κτήματα (κυρίως στη Μακεδονία, αλλά και στην Κρήτη, τη Λέσβο, τη Λήμνο και αλλού). Το κείμενο της **πηγής** αναφέρεται στις περιοχές του βορρά, που παρέμεναν «*σχετικά έρημες*», ακόμη και μετά την αποχώρηση των μουσουλμάνων ανταλλάξιμων.

Παράλληλα, αφενός η αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη και απαιτούσε μικρότερες δαπάνες και αφετέρου εξυπηρετούσε τον προσανατολισμό της ελληνικής οικονομίας που βασιζόταν ανέκαθεν στη γεωργική παραγωγή. Στο κείμενο του **παραθέματος** καταγράφονται οι δαπάνες που διατέθηκαν για τα προγράμματα της υπαίθρου (10,5 εκατ. στερλίνες), για τις οποίες ο συγγραφέας εκτιμά είναι σαφώς υπέρτερες σε σχέση με τα 2 εκατ. στερλίνες που δαπανήθηκαν για τα στεγαστικά προγράμματα των πόλεων. Στο σημείο αυτό το **παράθεμα** σημειώνει την ένσταση που διατυπώθηκε για την ετεροβαρή κατανομή των κονδυλίων από την ΕΑΠ με τη φράση «*προκατάληψη υπέρ των αγροτών*», γεγονός που ίσως συνδέεται και με τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν σε βάρος του συγκεκριμένου οργανισμού με τη λογική ότι περιπτώσιακά το έργο της γινόταν βιαστικά, πρόχειρα, εμπειρικά και εξυπηρετούσε άμεσες ανάγκες και πολιτικές σκοπιμότητες.

Επιπλέον, υπήρχε η πολιτική σκοπιμότητα της αποφυγής κοινωνικών αναταραχών με τη δημιουργία γεωργών μικροϊδιοκτητών αντί εργατικού προλεταριάτου. Το **ιστορικό παράθεμα του Br. Clark**, στην πρώτη παράγραφο, τεκμηριώνει την ισχυρή πιθανότητα έξαρσης εσωτερικών αναταραχών στα αστικά κέντρα και τους φόβους των ιθυνόντων για μαζικές διαδηλώσεις των προσφύγων, οι οποίοι με το άγχος της επιβίωσης και ζώντας σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης κατηγορούσαν ήδη το ελληνικό κράτος ότι σφαγίασε το δίκαιο και τα συμφέροντά τους με τη Σύμβαση Ανταλλαγής (1923) σε μια προσπάθεια να διεκδικήσουν περισσότερα και να βελτιώσουν τη ζωή τους.

Στις επαπειλούμενες αντιδράσεις των προσφύγων για τις ανθυγιεινές συνθήκες ζωής στις υπερπλήρεις πόλεις (διόγκωση Αθήνας, Πειραιά, Θεσσαλονίκης και άλλων αστικών κέντρων) και κωμοπόλεις – σύμφωνα με τα στοιχεία του **παραθέματος** - πρέπει να προστεθούν και οι διαφαινόμενες εντάσεις με τους ντόπιους λόγω του ανταγωνισμού που θα ανέκυπτε στην οικονομική ζωή και ιδιαίτερα στην αγορά εργασίας μεταξύ προσφύγων και γηγενών εξαιτίας της δυσφορίας των τελευταίων. Οι αλληλοκατηγορίες και τα αντικρουόμενα συμφέροντα προσφύγων - γηγενών πιθανόν να δυναμίτιζαν τις μεταξύ τους σχέσεις, να προκαλούσαν διάρρηξη του κοινωνικού ιστού και να οδηγούσαν σε ανοιχτή σύγκρουση μεταξύ των δύο πληθυσμιακών ομάδων. Με αυτή την αρνητική προοπτική εξηγείται στο **παράθεμα** η κυβερνητική πολιτική προώθησης των προσφύγων στις αγροτικές περιοχές και η αγροτική αποκατάστασή τους στη Μακεδονία «*όσο πιο γρήγορα τόσο το καλύτερο*» .

Εξάλλου, δόθηκε προτεραιότητα στην εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη καθώς ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν τα μουσουλμανικά κτήματα και τα κτήματα των Βουλγάρων μεταναστών (σύμφωνα με τη συνθήκη του Νείγυ). Αυτό θα καθιστούσε τους πρόσφυγες αυτόρχεις σε σύντομο χρονικό διάστημα και θα συντελούσε στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής. Επίσης θα καλυπτόταν το δημογραφικό κενό που είχε δημιουργηθεί με την αναχώρηση των Μουσουλμάνων και των Βουλγάρων και τις απώλειες που προκάλεσαν οι συνεχείς πόλεμοι (1912-1922). Επιπλέον, έτσι εποικίζονταν παραμεθόριες περιοχές και εξασφαλιζόταν – σύμφωνα με την **πηγή** - η ακεραιότητα της βόρειας Ελλάδας απέναντι στις «εδαφικές βλέψεις» των Σλάβων γειτόνων.

Συμπληρωματικά σε όσα προαναφέρθηκαν λειτουργεί και ο **πίνακας** που παρουσιάζει την κατανομή των προσφύγων κατά γεωγραφικό διαμέρισμα βάσει των στατιστικών δεδομένων που προέκυψαν από την απογραφή η οποία διενεργήθηκε το 1928. Τα υψηλά ποσοστά εγκατάστασης στη Μακεδονία (52.2%) αποκαλύπτουν τις προθέσεις της ΕΑΠ για την αξιοποίηση των κτηματικών περιουσιών που εγκατέλειψαν οι ανταλλάξιμοι μουσουλμάνοι σύμφωνα με τη σύμβαση ανταλλαγής (30 Ιανουαρίου 1923) και οι Βούλγαροι μετανάστες της συνθήκης του Νείγυ (Νοέμβριος του 1919). Μικρότερο ποσοστό προσφύγων εγκαταστάθηκε στη Δυτική Θράκη (8.8.%). Η διαφορά σε σχέση με τη μαζική εγκατάσταση στη Μακεδονία οφείλεται στο γεγονός ότι σύμφωνα με τη Σύμβαση Ανταλλαγής του 1923 οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή (όπως και οι ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, Ίμβρου και Τενέδου). Παράλληλα, η εκεί εγκατάσταση συνδέεται και με τη διάκριση των προσφύγων σε αστούς και αγρότες, καθώς η ΕΑΠ προώθησε την εγκατάσταση αγροτών σε μέρη στα οποία θα μπορούσαν να συνεχίσουν καλλιέργειες στις οποίες ήταν ειδικευμένοι. Με τη συγκεκριμένη λογική καλλιεργητές δημητριακών εγκαταστάθηκαν σε πεδινά μέρη της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, καπνοπαραγωγοί σε κατάλληλα εδάφη στην Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, και σιροτρόφοι στο Σουφλί, στην Έδεσσα και αλλού.

Η εγκατάσταση των προσφύγων στη Βόρεια Ελλάδα, σε παραμεθόριες περιοχές αντανακλά τη στρατηγική επιδίωξη του ελληνικού κράτους να κατοχυρώσει τα εδάφη που ενώθηκαν στον εθνικό κορμό με τους Βαλκανικούς πολέμους. Εξάλλου, η ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας με τον εποικισμό των αραιοκατοικημένων περιοχών της από πρόσφυγες εξασφάλισε την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας έναντι αναθεωρητικών βλέψεων κυρίως της Βουλγαρίας, καθώς έχει προηγηθεί ο ανταγωνισμός Ελλάδας – Βουλγαρίας για την επικράτηση στην υπό οθωμανική τότε κυριαρχία Μακεδονία (Μακεδονικός αγώνας 1904).

Στα νησιά του Ανατολικού Αιγίου (λ.χ. Λέσβο και Λήμνο) και στην Κρήτη συγκεντρώθηκαν περίπου 90.000, συνολικά ποσοστό (7.4%) γεγονός που συνδέεται με την ύπαρξη εκεί των μουσουλμανικών κτημάτων αλλά και την πρόθεση «εξελληνισμού» των συγκεκριμένων περιοχών της χώρας. Στην Κρήτη, εξάλλου, εγκαταστάθηκαν κυρίως πρόσφυγες – αμπελουργοί, προκειμένου να συνεχίσουν εκεί την καλλιέργεια που ήδη γνώριζαν. Στη Θεσσαλία η εγκατάσταση του 2.8% των προσφύγων συνδέεται με την αξιοποίηση των καλλιεργήσιμων εδαφών που προέκυψαν από τις απαλλοτριώσεις λόγω της αγροτικής μεταρρύθμισης και της αναδιανομής που ανήλθε εκεί στο 68%.

Χωρίς να θεωρούνται **άμεσα συνδεόμενες** με το ζητούμενο της αγροτικής αποκατάστασης των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη είναι δυνατόν να σημειωθούν τα παρακάτω στοιχεία που συμβάλλουν στην ευρύτερη κατανόηση του θέματος της εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα. Η κατανομή των προσφύγων στη Στερεά Ελλάδα συνδέεται πιθανόν με την αστική τους αποκατάσταση (η αυξημένη ποσοστώς σχετίζεται και με τη συσσώρευση προσφύγων στο πολεοδομικό συγκρότημα Αθήνας – Πειραιά που είχε ως αποτέλεσμα τον διπλασιασμό του πληθυσμού της πρωτεύουσας). Στις Κυκλάδες και στα Ιόνια νησιά η εγκατάσταση πιθανόν να έχει άμεση σχέση και με την αλιεία, ασχολία με την οποία καταγίνονταν οι πρόσφυγες στις πατρίδες τους. Η περιορισμένη εγκατάσταση στην Ήπειρο (0.7%) εξηγείται έμμεσα με την προσπάθεια ενίσχυσης της εθνολογικής σύστασης της συγκεκριμένης περιοχής που αντιμετώπιζε προβλήματα ομοιογένειας (το 1914 υπήρχαν εκεί 38.000 μουσουλμάνοι αλβανικής καταγωγής και μερικές χιλιάδες Εβραίοι), αλλά και με την έλλειψη εκεί αγροτικών εκτάσεων για διανομή στους πρόσφυγες, εξήγηση που μάλλον ισχύει και για την περιορισμένη εγκατάσταση προσφύγων στην Πελοπόννησο (2.3%).